

Alf Marcus Wiegaard

Juss og samfunn

RETTLÆRE 2

GAFFELN DAMM

Innhold

1

JUSSEN OG SAMFUNNET 11

1.1 INNLEDNING TIL JUSSEN.....	13
Juss, rettsregler og etikk.....	13
Hva er juss?.....	13
Hvilke typer regler har vi?.....	15
Rettsregler.....	16
Skikk- og bruk-regler.....	18
Eitiske / moralske regler.....	18
Hvordan henger juss og etikk sammen?.....	20
1.2 RETTSHISTORIE.....	24
Hammurabis lov – en komplett lovsamling fra oldtiden.....	24
Romerretten – en spire til moderne rettsprinsipper....	25
Opplysningstiden – frihetstanker og maktfordelingsprinsippet.....	26
Mot den moderne rettsstaten.....	27

2

METODELÆRE 33

2.1 RETTSPØRSMÅL.....	35
2.2 JURIDISK METODE.....	37
Å løse retsspørsmål – en metode med fem faser.....	37
Rettskilder.....	41
Lovtekster.....	43
Lex superior-prinsippet.....	46
Lovforarbeider.....	47
Rettspraksis.....	47
Forvaltningspraksis.....	49
Sedvane.....	50
Juridisk teori.....	50
Utenlandsk rett.....	50
Reelle hensyn.....	51
Tolkning av lover.....	53
Hva er lovtolkning?.....	53
Hvorfor skal vi tolke loven?.....	54
Resultatet av lovtolkningen.....	55
Presiserende tolkning.....	57
Innskrenkende tolkning.....	58
Utvidende tolkning.....	59
Analogisk tolkning.....	60
Antitetisk tolkning.....	62
Regelkollisjoner.....	63
Lex superior.....	63
Lex specialis.....	63
Lex posterior.....	64

3

ERSTATNINGSRETT 67

3.1 INNLEDNING TIL ERSTATNINGSRETTEN ...	69
Reparasjonshensynet.....	70
Prevensjonshensynet.....	70
Hvem er partene?.....	71
Erstatning eller trygd?.....	73
3.2 VILKÅRENE FOR Å KREVE ERSTATNING..	74
Vilkår 1: Ansvarsgrunnlag.....	75
Ansvar på subjektivt grunnlag (skyldansvaret).....	75
Ansvar på objektivt grunnlag (ansvar uten skyld).....	77
Vilkår 2: Årsakssammenheng.....	77
Utgangspunktet.....	77
Flere årsaker.....	78
Vilkår 3: Påregnelighet.....	80
Vilkår 4: Økonomisk tap.....	83
Prinsippet om full erstatning.....	83
3.3 SKYLDANSVARET (SKYLD SOM ANSVARSGRUNNLAG / CULPAANSVAR)..	85
Har skadevolderen optrådt som en normalt aktsom person?.....	87
Opptreden i samsvar med «rolleforventningene»? Profesjonelle aktører.....	87
Brudd på lover og regler som er gitt for å hindre skade?.....	88
Tidspress.....	89
Stor eller liten skadeevne?.....	89
Var risikoen synlig for skadevolderen?.....	90
Finnes det handlingsalternativer?.....	90
3.4 BARNAS ERSTATNINGSANSVAR.....	94
Barns erstatningsansvar: Vurdering 1 – skaden må være voldt «forsettlig eller uaktsomt».....	96
Barns erstatningsansvar: Vurdering 2 – ansvar må være «rimelig under hensyn til alder, utvikling, utvist adferd, økonomisk evne og forholdene ellers».....	97
1 Alder.....	97
2 Utvikling.....	97
3 Utvist adferd.....	98
4 Økonomisk evne.....	99
5 Forholdene ellers.....	99
3.5 FORELDRENES ERSTATNINGSANSVAR FOR BARNAS HANDLINGER.....	101
Foreldrenes skyldansvar: Skl. § 1-2, nr. 1.....	101
Foreldrenes objektive ansvar: Skl. § 1-2, nr. 2.....	103

3.6 ARBEIDSGIVERANSVARET	108
Arbeidsgivers ansvar for forsettlig eller uaktsomme handlinger	109
Objektivt ansvar for arbeidsgiveren	109
Arbeidstakeren må ha opptrådt forsettlig eller uaktsomt	109
Arbeidstakeren må ikke gå ut over det som er rimelig å regne med	110
3.7 DET ULOVFESTEDE OBJEKTIVE ANSVARET	116
Ekstraordinær fare	117
Stadig fare	119
Typisk fare	119
3.8 ERSTATNINGSOPPGJØRET	121
Full erstatning	121
Tingskade	122
Personskade	122
Menerstatning og oppreisning	123
Skadelidtes medvirkning	124
Lemping	125
Flere skadevoldere	126

4

MENNESKERETTIGHETER OG PERSONVERN

133

4.1 INNLEDNING TIL MENNESKERETTIGHETER	135
Utgangspunkt	135
Historisk bakgrunn	137
Nærmere om menneskerettighetene. De viktigste lovene og internasjonale avtalene	138
Nasjonal rett og folkerett	138
Land slutter seg til internasjonale avtaler	141
Motstrid mellom norsk rett og menneskerettighetene?	143
Individene har rettigheter etter menneskerettighetene. Statene har plikter	144
Enighet om menneskerettigheter	149
Brudd på menneskerettighetene til tross for enighet ..	151
4.2 ULIKE MENNESKERETTIGHETER	153
Gruppe 1: Politiske og sivile rettigheter	153
Gruppe 2: Økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter	154
Trosfrihet (religionsfrihet)	155
Ytringsfrihet	159
4.3 URFOLK OG MENNESKERETTIGHETENE	167
Norge	169
4.4 PERSONVERN	172
Innledning	172
GDPR: EUs personvernlovgivning som også gjelder i Norge	173
Personvern - hva er det?	173
Håndheving	174

Hovedhensikten med regler om personvern	175
Rettigheter og plikter etter GDPR	176
Den behandlingsansvarlige	176
Den registrerte	176
Behandling	177
Personopplysninger	177
Rettigheter og plikter	178

5

FORVALTNINGSRETT OG MILJØ

189

5.1 INNLEDNING TIL FORVALTNINGSRETTE ..	191
Forvaltningens tre «ansikter»	194
Myndighetsutøvelse	194
Tjenestevirksomhet	195
Næringsvirksomhet	196
Hva er et forvaltningsorgan?	197
Hvordan er forvaltningen organisert?	198
Statsforvaltningen	198
Regjeringen	198
Departementene	199
Direktorater og andre typer forvaltningsorganer	200
Lokalforvaltningen	200
Virkeområdet for forvaltningsloven	200
Vedtak: Enkeltvedtak eller forskrift	201
5.2 HABILITET	205
Habilitetsreglene	207
Fvl. § 6 første ledd – automatisk inhabilitet	208
Fvl. § 6 annet ledd – inhabilitet må vurderes	209
Avledet inhabilitet – inhabilitet for underordnet tjenestemann	210
Unntak for «kurante avgjørelser», fvl. § 6, 4. ledd	211
Hvordan skal spørsmålet om habilitet avgjøres? Fvl. § 8	211
5.3 SAKSBEHANDLINGEN VED ENKELTVEDTAK	213
Alminnelige regler om saksbehandlingen	214
Saksbehandlingsregler for enkeltvedtak	218
Blir vedtaket ugyldig hvis saksbehandlingsreglene ikke er fulgt?	225
5.4 NÆRMERE OM ENKELTVEDTAKET: FORM, INNHOLD OG UNDERRETNING	228
Form – krav til skriftlig vedtak	228
Krav til innhold og begrunnelse	229
Underretning om vedtaket	230
5.5 OMGJØRING AV VEDTAK – KLAGE	233
Omgjøring	233
Klage	235
Utgangspunktet	235
Hvilket organ er klageinstans – hvem klager man til?	236
Hva kan klageinstansen gjøre?	236
Hvem kan klage?	236
Frist for å klage	237

Hvem skal klagen sendes til?	237
Hva må klagen inneholde?	238
Klage til Stortingets ombud for kontroll med forvaltningen (Sivilombudet)	238
Søksmål - domstolen prøver enkeltvedtaket	238
Utgangspunktet	238
Hva går domstolens prøving av forvaltningsvedtak ut på?	239
5.6 OFFENTLEGLOVA	245
Åpenhet i norsk forvaltning	245
Grunnloven § 100	245
Offentleglova	245
Hovedregelen i offl. § 3	246
Unntak fra innsyn	247
Taushetsplikt	247
Interne dokumenter	247
5.7 FORURENSNINGSLOVEN	249
Grunnlovens miljøparagraf	249
Forurensningsloven - hovedregelen	251
Forurensningsloven - unntak	252
Avfall	253
Akutt forurensning - varsling	253
Objektivt erstatningsansvar for ulovlig forurensning	253
Straff	253
5.8 MILJØINFORMASJONSLOVEN	254
Hovedreglene	254
Rett til å få informasjon fra offentlig virksomhet	254
Rett til å få informasjon fra en privat virksomhet	256
Oppgaver til hele kapitlet	258

6

STRAFFERETT 267

6.1 INNLEDNING TIL STRAFFERETTEN	269
Alminnelig og spesiell strafferett	269
Strafferett og kriminologi	270
Hva er straff?	271
Hvorfor har vi regler om straff?	272
Virker straff?	273
Til spørsmål nr. 1, straffens allmennpreventive virkning	273
Til spørsmål 2 - straffens individualpreventive virkning	274
Årsaker til kriminalitet	275

Konsekvenser av kriminalitet	278
Konsekvenser for den enkelte - offeret	278
Konsekvenser for de nærmeste	278
Konsekvenser for samfunnet	279
Konsekvenser for lovbrøteren selv	279
6.2 STRAFFERETT - ALMINNELIG DEL	280
Vilkår for å ilegge straff	280
Vilkår 1: Det må finnes en straffebestemmelse i loven	281
Vilkår 2: Det må ikke foreligge noen straffrihetsgrunn	285
Vilkår 3: Gjerningspersonen må ha skyldevne (må være tilregnelig)	293
Vilkår 4: Gjerningspersonen må ha utvist skyld Uaktsomhet	297
Uaktsomhet	302
Vilkårene for straff: Oppsummering	307
Medvirkning	307
Forsøk	309
Utjenlig forsøk	311
Straffereaksjoner	312
Fengsel	313
Forvaring	314
Samfunnsstraff	315
Ungdomsstraff	315
Bot	315
Rettighetstap	315
6.3 STRAFFERETT - SPEIELL DEL	317
Tyveri	318
Ordlyden. Gjerningsbeskrivelsen	318
Straffen	320
Medvirkning	320
Forsøk	320
Straffrihetsgrunner	320
Skyldkravet	321
Grovt tyveri og mindre tyveri	321
Underslag	322
Drap	326
Statistikk	326
Ordlyden. Gjerningsbeskrivelsen	327
Straffen	327
Medvirkning	327
Forsøk	327
Straffrihetsgrunner	328
Tilregnelighet	328
Skyldkravet	328
Kroppskrenkelse	329
Ordlyden. Gjerningsbeskrivelsen	329
Straffen	330
Medvirkning	331
Forsøk	331
Straffrihetsgrunner	331
Tilregnelighet	331
Skyldkravet	332
Grovere voldslovbrudd	332

Seksuallovbrudd.....	336
Voldtekt.....	336
Ordlyden. Gjerningsbeskrivelsen.....	337
Den seksuelle lavalderen er 16 år.....	337
Unntak fra den seksuelle lavalderen?.....	338
Særlig om tilfeller hvor fornærmede er under 14 år.....	343
Straffen.....	343
Medvirkning.....	344
Forsøk.....	344
Straffrihetsgrunner.....	344
Tilregnelighet.....	344
Skyldkravet.....	344
Erstatning og oppreisning. Frifunnet, men dømt?.....	344
Forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester fra personer over 18 år.....	346
Ordlyden. Gjerningsbeskrivelsen.....	347
Straffen.....	348
Medvirkning.....	348
Forsøk.....	348
Straffrihetsgrunner.....	348
Skyldkravet.....	348
Miljøkriminalitet.....	349
Forurensningskriminalitet og naturkriminalitet.....	350
Kulturminnekriminalitet.....	352

7

RETTERGANGSORDNINGEN	361
7.1 INNLEDNING.....	363
7.2 MATERIELLE REGLER OG PROSESSREGLER.....	365
7.3 DOMSTOLENE SOM STATSMAKT.....	367
Prinsippet om domstolenes uavhengighet.....	368
Domstolenes plass i Grunnloven.....	369
7.4 KRAVENE TIL RETTTFERDIG RETTERGANG ETTER EMK ARTIKKEL 6... ..	370
Prinsipp 1. Å kunne ta til motmæle mot anklagene – det kontradiktoriske prinsipp.....	371
Prinsipp 2. Prinsippet om offentlig rettergang.....	372
Prinsipp 3. Prinsippet om avgjørelse innen rimelig tid.....	372
Prinsipp 4. UskylDSPresumsjonen.....	374
Prinsipp 5. Forbudet mot selvinkriminering.....	375
7.5 GANGEN I EN CIVIL SAK.....	376
Tvisten.....	376
Forlik.....	377
Uløst sak. Foreldelse.....	377
Retts sak.....	378
Forliksrådet.....	378

Dom.....	381
Saken innstilles.....	382
Tingretten.....	382
Lagmannsretten.....	387
Høyesterett.....	390
7.6 GANGEN I EN STRAFFESAK.....	393
Oversikt.....	393
Påtalemyndigheten.....	394
Tiltale.....	395
Sluttinnlegg og dom.....	395
Eksempel på en straffesak.....	396
Etterforskning.....	396
Tiltale.....	397
Tingretten – tre dommere.....	398
Hovedforhandlingen.....	398
Er du skyldig etter tiltalen?.....	399
Aktors innledningsforedrag – forsvarers innledende merknader.....	400
Tiltaltes forklaring.....	400
Forklaringene fra fornærmede og fra vitner.....	400
Bevis.....	400
Sakkyndiges forklaring.....	400
Sluttinnlegg.....	401
Eventuell sluttkommentar fra den tiltalte.....	401
Dommen.....	401
Anke til lagmannsretten.....	402
«Siling».....	402
Behandlingen i lagmannsretten.....	402
Dommen.....	403
Anke til Høyesterett.....	403
Høyeste retts dom er endelig.....	404
7.7 INTERNASJONALE DOMSTOLER.....	405
EMD.....	405
Den internasjonale domstolen i Haag.....	406
EU-domstolen.....	406
7.8 KONFLIKTRÅDET.....	407
Straffesaker.....	407
Sivile saker.....	408
Avtale.....	408

Stikkord	410
-----------------------	------------